

แนวคิดการบริหารองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนา
Organization Management concept according to Buddhism

พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ^๑

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการเรียนรู้ การมองมนุษย์ของพระพุทธศาสนาเป็นการมองตามความจริง อันเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ คือสรรพชีวิตเกิดมาจากอวิชชา ตามกระบวนการของปฏิจสมุปบาท อวิชชาเป็น ความมืดบอดในด้านเหตุ คำว่า พุทธะ ที่แปลว่า รู้ ตื่น เบิกบาน เป็นผลมาจากการพัฒนาปัญญาหรือวิชาของมนุษย์ เปลี่ยนคนที่ไม่รู้เป็นคนมีความรู้ จนสามารถเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ภายในจิตใจของคน หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การบริหารงานทุกอย่างจึงเป็นการยึดโยงกันของเหตุ และผล ความสำเร็จในการบริหารของคนเชื่อมโยงอยู่กับผลกระทบในอดีต ปัจจุบัน เพื่อเก็บเกี่ยวผลในอนาคต การเพียรพยายามขัดเกลาจิตใจตน ด้วยการเพิ่มปัญญาวិชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้แล้ว สามารถเข้าไปมีส่วนในการบริหารคนอื่น การบริหารทุกอย่างต้องเริ่มที่การบริหารตนมาก่อนทั้งนั้น การนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้ ในบริหารองค์กร ช่วยสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง และมีความเจริญก้าวหน้าในองค์กร นอกจากนั้นยังสร้างความผูกพันระหว่างคนกับคนได้เป็นอย่างดี จนสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะอีกด้วย

คำสำคัญ: การบริหารองค์กร, พระพุทธศาสนา

Abstracts

Buddhism is the science of learning. The human view of Buddhism is a view of truth, a phenomenon of nature. That is, life is born of ignorance. According to the process of Thai baht Ignorance is the darkness in the cause of the word enlightenment, which means to know the awakening is a result of the development of human intelligence or subjects. Change people who do not know is knowledgeable. Can change the worldview within the minds of people. Principles of Buddhism As a direct result of the Buddha's enlightenment Every administration is a source of cause and effect. Success in the management of people is linked to past past results to reap the results in the future. The effort to purify the spirit. With the increase of intelligence. The knowledge to be able to manage it. Can take part in the management of others. All management must start at the management before. Applying morality to the organization. Encourage strong, stable and progressive growth in the organization. It also creates a bond between people and people very well. It can cause harmony among the group as well.

Keywords: corporate governance, Buddhism

^๑ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กรเพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องมือบ่งชี้ให้ทราบถึง ความเจริญก้าวหน้าของสังคมความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะ การทำงานร่วมกันของกลุ่มคนในองค์กร ซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าครอบครัวหรือองค์กรโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ การบริหารจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม

คำว่าบริหารมาจากคำว่า Administration มีความหมายเหมือนกับคำว่า Management ฉะนั้น จึงมีการใช้ทั้งสองคำนี้ในลักษณะเดียวกัน แต่คำว่า Management มักจะใช้ในการบริหารองค์กรหรือหน่วยงานที่มุ่งในด้านกำไร แต่การบริหารงานในทางการศึกษาหรือการบริหารงานโครงการสุขภาพในสถานศึกษานั้นมิได้มุ่งหวังผลกำไรหรือขาดทุน จึงใช้คำว่า Administration จึงจะเหมาะสมที่สุด มีนักบริหาร นักวิชาการและนักศึกษามากมายหลากหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้อย่างหลากหลาย^๒

การบริหาร (Administration) หมายถึงกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^๓ และหมายถึงการทำงานต่างๆ ให้เสร็จลุล่วงไปโดยอาศัยผู้อื่นเป็นผู้ทำโดยมีทรัพยากรด้านบุคคลเข้าร่วมทำงานในองค์กร ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านเครื่องจักร อุปกรณ์ วัสดุดิบ เงินทุน และข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความเที่ยงธรรม และอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการซึ่งการบริหารเป็นการกำหนดแนวทางหรือนโยบายการสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^๔ ซึ่งกระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิดเช่น โปสดีคอร์บ (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick) และลินดอลเออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์^๕ และผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงานคือจะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และ

^๒พิศสมัย หมกทอง, “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตบางกอกน้อยกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๓พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^๔ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑ – ๑๓.

^๕พิทยา บวรวัฒนา, **การบริหารเชิงบูรณาการ**, (นนทบุรี: สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^๖มัลลิกา ต้นสอน, **การจัดการยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^๗วีรช วิรัชนิการวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น**: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศสญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละคน และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร ซึ่งจะทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย การบริหารงาน หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้^{๑๐}

- ๑) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
- ๒) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- ๓) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
- ๔) การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของบุคคล ฉะนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือของ

กลุ่มเพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มในการที่จะทำให้ภารกิจบรรลุตามวัตถุประสงค์การบริหารงานคือการใช้ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับคนอื่นซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้ซึ่งการบริหารเป็นกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น กล่าวคือเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์กรซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วยการบริหารโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนการหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือเป็นลำดับรายการในการบริหารซึ่งในการบริหารนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังจากจะต้องทำสิ่งใดก่อน และต่อไปจะทำอะไร ซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ได้อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการ ดำเนิน

๑) วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือจะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไมเพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องมือใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6M ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓) มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4 Ms หรือ 6 Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันหรือกล่าวได้ว่า จะต้องมีการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันการบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔) ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์กรก็คือ ประสิทธิภาพขององค์กร หมายถึงความสามารถขององค์กรในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรในการใช้ทรัพยากรขององค์กรที่อยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์กร^{๑๑}

^{๑๐} พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕ - ๓๒.

^{๑๑} สมยศ นาวิการ, **พฤติกรรมองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๑๒} สมพงษ์เกษมสิน, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^{๑๓} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒ - ๖๓.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรุปได้ว่า การบริหาร คือ ศาสตร์และศิลป์แห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดการองค์กร อำนาจการ และควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การบริหารองค์กรทางพระพุทธศาสนา

องค์กร (Organization) ในมหาสิหนาทสูตรนี้ หากจะเทียบเคียงแนวคิดเรื่อง ของการจัดการองค์แล้ว จะเห็นถึงความคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย คำว่า “องค์กร” หรือ “องค์การ” คือกลุ่มสังคมที่มีตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วม กระทำกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน โดยมีรูปแบบหรือโครงสร้าง ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยรูปแบบความสัมพันธ์ จะต้องปรากฏขึ้นชั่วระยะเวลา หนึ่งซึ่งนานพอที่จะสังเกตเห็นได้^{๑๒} อย่างชัดเจน

ส่วนคำว่า “บริษัท” คือ กลุ่มคน, หมู่คน, คณะ หรือการรวมกันของหมู่ชนซึ่งคำดังกล่าวนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า องค์กร หรือ องค์การ ดังพระดำรัสว่า สาริบุตร กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้ ที่ ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้บัญญัติฐานะที่องอาจบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๑๓}

หากมองในแง่ของทฤษฎีแล้วคำว่าบริษัทในพระสูตรนี้ก็ไม่ใช่อะไรไปมากกว่ากลุ่มชนที่มีกรรม- พุทธกรรม-วิบากกรรม ที่แตกต่างกันไป ซึ่งไม่ใช่องค์กรในลักษณะของระบบที่ถือว่า องค์การเป็นระบบสังคมที่ ประกอบไปด้วยระบบย่อยๆ หรือส่วนประกอบต่างๆ เช่นมีวัตถุประสงค์,กิจกรรมหรืองานที่ต้องทำในองค์กร, โครงสร้าง, คนที่ทำงาน, ทรัพยากร, เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เช่น อิทธิพลทางการเมือง เป็นต้นถึงอย่างไรก็ตามก็ พอจะสังเคราะห์ได้กับหลักการบริหารงานได้ ในที่นี้จะได้นำเอาหลักของการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพตามอย่าง ทฤษฎีตะวันตกก่อนประกอบไปด้วยคำว่า POSDCoRBดังนี้^{๑๔}

P = Planning	หมายถึง การวางแผน
O = Organizing	หมายถึง การจัดองค์การ
S = Staffing	หมายถึง คณะผู้ร่วมงาน
D = Directing	หมายถึง การสั่งการ
CO = Coordinating	หมายถึง การประสานงาน
R = Reporting	หมายถึง การทำรายงาน
B = Budgeting	หมายถึง การทำงบประมาณ

หลักการทั้ง ๗ ประการนี้จะได้นำเสนอเทียบเคียงกับทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อไปดังนี้

รัฐประศาสนศาสตร์ในพระสูตร (POSDCoRB)

เมื่อจะศึกษาเปรียบเทียบรัฐประศาสนศาสตร์ หรือ การบริหารรัฐกิจกับพระสูตร มีความหมายที่ไม่ตรง ประเด็นเลยทีเดียวเพราะการบริหารและการจัดการองค์กรนั้นจะมองดูรูปแบบในพระพุทธศาสนาที่กว้างกว่า ความหมายในหลักวิชาการทางตะวันตกเป็นอย่างมาก หากแต่การศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้วย กรอบความคิดที่กว้างกว่าก็จะเป็นประโยชน์อยู่มากขึ้นดังจะอธิบายต่อไปนี้

P = Planning หมายถึง การวางแผน คือ เมื่อลงมือทำอะไรต้องรู้หรือผลของกรรมหรือนโยบายนั้น ด้วย เช่น เมื่อกรรมดี วิบากกรรม หรือผลแห่งการปฏิบัติก็จะดีไปด้วย ดังนั้นการวางแผนที่ดีจึงมักคำนึงถึงเหตุผลที่จะ เกิดขึ้นในอนาคตโดยมองประสบการณ์จากอดีตมาเป็นกรอบความคิดดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต

^{๑๒}มานพ สวามิชัย, หลักการจัดการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ก.วิวรรณ, ๒๕๓๓). หน้า ๑.

^{๑๓}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔.

^{๑๔}จิรัช (บรรพต) วีระชัย และคณะ,รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพฯ : หจก. โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓๔.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และปัจจุบันโยธานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง”^{๑๕}

หรือทรงตรัสว่า ตถาคต รู้ชัดปฏิบัติทำให้รู้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง นั้นแสดงถึงวิสัยทัศน์ของนักบริหารที่มองปัญหาและอุปสรรคและวิธีแก้ไขเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายขององค์การได้ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงใคร่ครวญวางแผนก่อนที่จะตรัสพระสูตรนี้

O = Organizing หมายถึง การจัดองค์กร ในพระพุทธศาสนามีพุทธบริษัท ๔ อันประกอบไปด้วยภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท การที่พระสงฆ์เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ต่างๆ ก็ได้บริษัทมากขึ้น จึงได้จัดองค์กรที่เรียกว่า “พุทธศาสนา” ขึ้นมา แม้แต่องค์กรสงฆ์ที่เป็นองค์กรย่อยที่พระพุทธองค์ทรงใช้บริหารเพื่อเป็น แบบจำลองให้สังคมต่าง ๆ นำไปเป็นแบบอย่าง พระองค์ก็ทรงบริหารจัดการได้อย่างดีเลิศ มีระบบงานที่ดีชัดเจน

S = Staffing หมายถึง คณะผู้ร่วมงาน รวมไปถึงการจัดวางสายงานด้วย ซึ่งในพุทธประวัติพระองค์ได้ส่งพระภิกษุออกไปประกาศพระพุทธศาสนาไม่ให้ไปพร้อมกัน ๒ รูปในทางเดียว และพระองค์ทรงเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยว่าใครถนัดอะไร มีความริ่ความสามารถมากน้อยแค่ไหน และที่สำคัญพระองค์ทรงมอบหมายงานให้เหมาะกับคน (put the right man in the right job) ใครถนัดงานด้านไหน ก็ทรงยกย่องเชิดชูเป็นเอตทัคคะในด้านนั้นๆ เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นผู้เลิศทางด้านปัญญา, พระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นผู้เลิศทางด้านมฤทธิ เป็นต้น

D = Directing หมายถึง การสั่งการ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความพร้อมและมีพร้อมของบุคคลว่าใครควรจะตรัสสอนเรื่องอะไรก่อนหลัง เช่น สามเณรเสฏฐะและภารทวาชะ ถึงกันในเรื่องต่างๆ พระองค์จะวินิจฉัยสั่งการ หรือแม้แต่พระจุลกะที่พี่ชายให้ทองคำแต่ทองคำไม่ได้แม้แต่บาทเดียว จึงคิดที่จะสึก พระพุทธองค์ก็ทรงทราบอุปนิสัยและให้ทดลองนั่งบริกรรมพร้อมกับลูบผ้าขาว จนบรรลุธรรมเพราะได้ประสบการณ์ตรงตามตัวเองหรืออย่างพระจิกขุบาลที่เหยียบสัตว์ตายเพราะตาบอด ก็เกิดความวิตกกังวลพระพุทธองค์ก็ทรงใช้หลักของเจตนาเข้ามาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยสั่งการเป็นต้น ดังพระดำรัสว่า

“ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้า
และอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง”

CO = Coordinating หมายถึง การประสานงาน หรือการสร้างความสามัคคี เช่น พระองค์ทรงประสานความร่วมมือระหว่างคณะพระวินัยรกับพระธรรม ที่พิพาทกันเรื่องพระวินัยเล็กๆ น้อยๆ หรือการพิพาทเรื่องการแบ่งปันน้ำจากแม่น้ำโรหิณี ระหว่างพระประยูรญาติทั้งพระพุทธบิดาและพระพุทธรามดา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกันเป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การทำรายงาน เมื่อเกิดเหตุขึ้นในสังคมและองค์กร พระองค์จะทรงเรียกประชุมเพื่อแจ้งรายงานแก่คณะสงฆ์ เช่น กรณีวิสสการพราหมณ์ทูลถามเองความมั่นคง พระองค์ก็ทรงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ในเขตเมืองมาตรัสอธิปหานิยธรรม โดยทรงเน้นเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือพระอานนท์ขอพร ๘ ประการมีข้อหนึ่งที่ว่าถ้าพระอานนท์ไม่ได้ตามเสด็จไป พระองค์ก็ทรงกลับมาตรัสธรรมเรื่องนั้นๆ ให้กับพระอานนท์ จนทำให้พระอานนท์เป็นพหูสูตรและทรงจำเรื่องราวต่างๆ ได้ในคราวทำปฐมสังคายนา หรือเมื่อมีพระภิกษุละเมิดศีล ก็ทรงสืบสวน ลงโทษ ปรับอาบัติแล้วแจ้งให้สงฆ์ทราบ เป็นต้น

B = Budgeting หมายถึง การทำงบประมาณ หรือว่าต้นทุนในการดำเนินพระพุทธเจ้าไม่ได้ใช้งบประมาณในรูปของเงินทอง แต่พระองค์มีต้นทุนทางสังคมสูงมากมากคือ เรื่องของศีล-สมาธิ-ปัญญา อันเป็นอริยทรัพย์ ที่สามารถนำมาบริหารจัดการได้ แต่ถ้าจะเทียบเคียงแหล่งทุนของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นก็มีมากมาย เช่น กษัตริย์ผู้นำ อย่างพระเจ้าพิมพิสาร, พระเจ้าปเสนทิโกศล, พระเจ้าอชาตศัตรู ฯลฯ พราหมณ์มหาศาล อย่าง

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๕.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อนาถปิณฑกเศรษฐี, นางวิสาขา เป็นต้น ที่เป็นแหล่งเงินสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนเกิดความมั่นคงขึ้น โดยใช้ระยะเวลาที่ไม่มากนัก

การจัดองค์กรทางสังคม (Communalism)

ในพระสูตรนี้ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงจัดระบบองค์กร หรือกลุ่มผลประโยชน์ ไว้ในหลากหลายรูปแบบ จัดโดยอาศัยอาชีพบ้าง กำเนิดบ้างหรือคติหรือหนทางที่ไปบ้าง แล้วแต่จะมองในแง่มุมไหน ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถปรับใช้ ยึดหยุ่นต่อระบบกลุ่มองค์กรอื่นๆ เช่น

ก. การจัดการระบบองค์กรโดยอาศัยกลุ่ม หรืออาชีพ ๘ ประการ การจัดการองค์กรโดยอาศัยกลุ่มชนหรืออาชีพนี้ก็เพื่อให้ง่ายต่อการจำแนก คนว่ามาจากสายอาชีพอะไร มีพื้นฐานทางการเรียนรู้ การศึกษา ฐานะ วรรณะ ความเชื่ออย่างไร ซึ่งทั้งหมดจำนวน ๘ กลุ่ม

กลุ่มชาติยบบริษัท	พวกผู้ปกครอง นักการเมือง
กลุ่มพราหมณ์บริษัท	พวกครูอาจารย์ มีอาชีพทางการศึกษา
กลุ่มคหบดีบริษัท	พวกพ่อค้าทำงานทางด้านเศรษฐกิจ
กลุ่มสมณบริษัท	พวกนักบวช
กลุ่มจตุมหาราชบริษัท	พวกเทพ
กลุ่มดาวดึงส์บริษัท	พวกพวกเทพที่มีพระอินทร์เป็นผู้นำ
กลุ่มมารบริษัท	กลุ่มผู้มีจิตาภินิหาร
กลุ่มพรหมบริษัท	กลุ่มของพระพรหม

ข. การจัดระบบองค์กรโดยอาศัยกำเนิด หรือที่มา

การจัดการองค์กรโดยอาศัยกำเนิด หรือที่มานี้เพื่อให้เห็นถึงจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ว่ามีที่มาอย่างไรบ้าง มีทั้งหมดอยู่ ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑. กำเนิดอันธพาล เกิดในไข่ เช่น เป็ด ไก่ นก เป็นต้น
๒. กำเนิดขลาพูชะ เกิดในครรภ์ เช่น คน ช้าง ม้า โค เป็นต้น
๓. กำเนิดสังเสทชะ เกิดในเถาโคลหรือที่ขึ้นและ เช่น หนอน เป็นต้น
๔. กำเนิดโอปปาติกะ เกิดผุดขึ้น เช่น เทวดา พรหม เป็นต้น

ค. การจัดระบบองค์กรโดยอาศัยคติ หรือทางไป (เป้าหมาย)

การจัดการองค์กรโดยอาศัยคติ หรือหนทางที่ไป มีทั้งหมด ๕ แนวทาง ซึ่งแนวทางทั้ง ๕ ประการนี้ ใครจะมีคติอย่างไรล้วนขึ้นอยู่กับกรรมเป็นตัวกำหนดหนทางเดินทั้งสิ้น ดังนี้

๑. นรก	ทุกคติ	ภพภูมิที่ไม่เจริญ
๒. ดิรัจฉาน	ทุกคติ	ภพภูมิที่ไปทางขวา
๓. เปตวิสัย	ทุกคติ	ภพภูมิผู้ละไปแล้ว
๔. มนุษย์สุคติ	ภพภูมิผู้มีจิตใจสูง	
๕. เทวดาสุคติ	ภพภูมิแห่งเทพ	

นอกจากนั้นแล้วยังมีแผนพัฒนาสังคมโดยถือเอาพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาเป็นตัวชี้วัดว่าทำอย่างนี้จะมีวิถีชีวิตไปสู่สิ่งเหมือนกับกำหนดวิสัยทัศน์เอาไว้

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารองค์กร

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หมวดธรรมข้อนี้ เป็นหมวดธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความผูกพันระหว่างคนกับคนได้เป็นอย่างดีจนสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะอีกด้วย

๑. ขรവാสนธรรม ๔

ธรรมข้อนี้เพื่อให้นักในองค์กรได้มีความสบายใจที่มีความจริงใจต่อกัน มีความอดทน มีการข่มใจและการเสียสละให้แบ่งปันสิ่งของซึ่งกันและกัน

- ๑) สัจจะ ความจริงใจต่อกัน
- ๒) ทมะ ความข่มใจ
- ๓) ขันติ ความอดทน
- ๔) จาคะ การเสียสละ

๒. ทิศ ๖

ธรรมข้อนี้ได้สอนให้คนระลึกถึงกันว่าแต่ละคนได้มีสถานภาพ หรือหน้าที่อะไรบ้าง เพราะคนๆ หนึ่งย่อมมีสถานภาพหลายอย่างแต่ต้องรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองดี เช่น นาย ก เป็นครูอยู่ในสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง ก็ต้องมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อีก เช่น นาย ก มีพ่อแม่, มีครูอาจารย์, มีบุตรภรรยา, มีมิตรสหาย, มีลูกน้อง และนับถือศาสนาเป็นต้น ซึ่งแต่ละสถานภาพย่อมมีความเคารพสิทธิเท่ากัน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

- ๑) ปุริมมิติส ทิศเบื้องหน้าคือ มารดา บิดา
- ๒) ทักขิมมิติส ทิศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์
- ๓) ปัจฉิมมิติส ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร ภรรยา
- ๔) อุตตรมิติส ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย
- ๕) เภฏฐิมมิติส ทิศเบื้องต่ำ คือ ป่าวคนรับใช้
- ๖) อุपरิมมิติส ทิศเบื้องบน คือ สมณะชีพราหมณ์

๓. หลักอภิธานิยธรรม ๗

ธรรมข้อนี้เน้นความสามัคคี หากทำได้อย่างจริงจังย่อมทำให้องค์กรนั้นๆ เข้มแข็ง มั่นคงและเจริญก้าวหน้า ไม่มีปัญหาทางการบริหารจัดการใดๆ คือ

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมพร้อมกัน พร้อมเพรียงในการช่วยกิจการงานที่เกิดขึ้น
- ๓) ไม่ถืออาภิวาติในสิ่งที่สังคมไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ตกลงร่วมกันบัญญัติไว้แล้ว
- ๔) เคารพผู้ใหญ่ที่เป็นประธาน ที่เป็นใหญ่ มีประสบการณ์มาก และเคารพเชื่อฟังแล้วถือปฏิบัติ
- ๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี ไม่ข่มเหงรังแก ไม่ลู่อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
- ๖) เคารพสักการะปูชนียสถาน อนุสรณ์สถาน อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและทำการบูชาตาม

ประเพณี

- ๗) จัดการให้ความรักษา บำรุง คุ้มครองแก่บรรพชิตผู้ทรงศีล

สรุปแนวคิดในการจัดหลักพุทธธรรมต่างๆ ให้เหมาะสมในการบริหารองค์กร

นอกจากหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายท่านที่ได้พยายามจัดหลักธรรมเพื่อให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองมากนัก แต่ทว่าได้อธิบายสังคมเป็นหลัก ดังนี้^{๑๖}

^{๑๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๓.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก ได้แบ่งธรรมะออกเป็น ๔ หมวด เพื่อให้เหมาะกับคนให้มากที่สุดโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง ดังนี้

- ๑) คนกับสังคม
- ๒) คนกับชีวิต
- ๓) คนกับคน
- ๔) คนกับมรรคา
- ๕) คนกับมรรคา

ไชย ญ พล ได้ให้ทัศนะเอาไว้โดยได้นำเอาธรรมเป็นศูนย์กลางแล้วขยายออกไปสู่บุคคล, ครอบครัว ประเทศชาติ และธรรมที่อยู่เหนือโลก เป็นต้น^{๑๗}

- ๑) ธรรมสำหรับการปกครองตน
- ๒) ธรรมสำหรับการครองเรือน
- ๓) ธรรมสำหรับการบริหารประเทศ
- ๔) ธรรมสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติ หรือเข้าสู่พระนิพพาน

รศ.ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมา ได้มองธรรมะเป็นสองส่วนคือ ธรรมที่เป็นสภาวะธรรมที่สูงสุดเป็นอมตธรรม กับธรรมที่เป็นจริยธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ดังนี้^{๑๘}

- ๑) ส่วนที่เป็นสังขธรรม ซึ่งเป็นส่วนแสดงภาวะ หรือรูปลักษณะตัวจริง
- ๒) ส่วนที่เป็นจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนของข้อปฏิบัติทั้งหมด

หลักพุทธธรรมที่ระบุมานี้ทั้งหมดนี้ เป็นการวางกรอบแนวคิดทางการเมืองการปกครอง ตามแนวพระพุทธศาสนาที่จะช่วยให้ผู้มีอำนาจบริหารบ้านเมืองให้มีเป้าหมายและหลักการยึดถือเพื่อนำไปสู่สันติสุข, อรรถประโยชน์ที่ไดวางเอาไว้

สรุปดังนั้น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะการปกครองผู้คน หรือการบริหารคน หากไม่มีแล้วบ้านเมืองจะไม่มีความสุขประชาชนก็จะเดือดร้อน จนทำให้เกิดความวุ่นวายได้ ในสมัยใดผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม ให้ความเป็นธรรมใช้หลักธรรมในการบริหารบ้านเมืองในสมัยนั้นประชาชนก็จะมีความสุข ความร่มเย็น แต่ถ้าตรงกันข้ามผู้ปกครองไม่ได้ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ให้ความเป็นธรรม ไม่ใช้ธรรมเป็นหลักการในการบริหารบ้านเมือง สมัยนั้นจะมีความทุกข์ระทมการถูกข่มเหงรังแกปราศจากที่พึ่ง^{๑๙}

ข้อความดังกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมกับการบริหาร หรือการปกครองนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการเมืองแบบไหนก็ตามซึ่งแท้ที่จริงแล้วอยู่ที่ตัวผู้ปกครอง หรือผู้นำเองทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

๑. ปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. ทุตติภูมิ

(๑) หนังสือ

จิรัช (บรรพต) วีระชัย และคณะ.รัฐศาสตร์ทั่วไป.กรุงเทพฯ : หจก. โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐.

ไชย ญ พล.การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย.กรุงเทพฯ :เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.

^{๑๗}ไชย ญ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย,(กรุงเทพฯ :เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๐.

^{๑๘}ทองหล่อ วงษ์ธรรมา,ปรัชญาพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๔.

^{๑๙}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : กราฟิการ์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา.ปรัชญาพุทธศาสตร์.กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
ธงชัย สันติวงษ์.องค์การและการบริหาร.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).ธรรมานุชีวิต.กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี).คนสำราญงานสำเร็จ.พิมพ์ครั้งที่ ๓.กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.
พะยอม วงศ์สารศรี.องค์การและการจัดการ.กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒.
พิทยา บวรวัฒนา.การบริหารเชิงบูรณาการ.นนทบุรี: สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.
มานพ สวามิชัย.หลักการจัดการ.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ก.วิวรรธน์, ๒๕๓๓.
มัลลิกา ต้นสอน.การจัดการยุคใหม่.กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔.
วิรัช วิรัชนิการวรรณ.การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น
และไทย.กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๔๕.
สมคิด บางโม.การบริหาร.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
สมพงษ์ เกษมสิน.การบริหารงานบุคคล.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.
สมัยศ นาวิการ.พฤติกรรมองค์การ.กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๔.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์.กรุงเทพฯ : กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์

พิศสมัย หมกทอง.“การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.